

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij engleskog jezika (prevoditeljski smjer) i povijesti

Tomislav Baier

Uočavanje, poticanje, školovanje i praćenje darovitih učenika

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, 2012.

SADRŽAJ

Sažetak.....	4
1. Uvod.....	5
2. Što je darovitost.....	7
2.1. Razvoj pogleda na darovitost.....	7
2.2. Definicije darovitosti.....	9
3. Oblici darovitosti.....	13
3.1. Čudo od djeteta.....	13
3.2. Savanti.....	13
3.3. Genij.....	14
3.4. Talent.....	14
3.5. Kreativnost.....	15
4. Identifikacija darovitih učenika.....	17
4.1. Prepoznavanje nadarenosti.....	17
4.2. Problem etiketiranja.....	21
4.3. Opasnost od neprepoznavanja nadarenosti.....	23
5. Problemi u ponašanju i zablude o darovitosti.....	25
5.1. Darovitost i problemi u ponašanju.....	25
5.2. Deset najčešćih zabluda o darovitosti.....	27
6. Rad s darovitim učenicima.....	29
6.1. Oblici rada s darovitim učenicima.....	29
6.2. Suradnja roditelja i škole.....	32

7. Kritika Pravilnika Republike Hrvatske o osnovnoškolskom obrazovanju darovitih učenika.....	34
8. Zaključak.....	41
Popis literature.....	42

SAŽETAK

Od samog početka istraživanja pojma darovitosti dolazilo se do poteškoća njegovog konkretnog definiranja. Od prvih istraživanja Francisa Galtona do danas prihvaćenih definicija Howarda Galtona, pogled na darovitost značajno se promijenio, prešavši s razmišljanja o njoj kao jednodimenzionalnom fenomenu na shvaćanje postojanja više područja darovitosti. No i danas su rasprave oko definiranja darovitosti žustre. Smatra se da postoji čak 160 definicija nadarenosti, što dovoljno govori o složenosti ovog fenomena. Od definicije, odnosno razumijevanja nadarenosti zavise svi ostali koraci koji će se poduzeti, kao što su: prepoznavanje, identifikacija, odgojno-obrazovni rad i slično. To su problemi koji su aktualni u svim tijelima odgojno-obrazovnog procesa, pa čak i kod samih roditelja darovite djece, te često dolazi do situacija gdje se pun potencijal darovitog djeteta uopće ne iskoristi. U praksi se koristi niz metoda i tehnika otkrivanja i identifikacije darovitih učenika: postupci procjenjivanja, metoda testa i tehnika intervjua ili razgovora, no u samom procesu identifikacije treba uzeti u obzir to da želimo identificirati dijete koje ima neotkrivene potencijale, i to učiniti što ranije u svrhu pružanja obrazovne podrške. Teže će biti identificirana djeca sa slabim školskim postignućem, kulturalno različita djeca, djeca iz obitelji s niskim socio-ekonomskim i obrazovnim statusom, iz obitelji sa skromnijim ambicijama, djeca s teškoćama u ponašanju, teškoćama u razvoju te djeca s niskom motivacijom za rad. Sustav redovitog školovanja, odgojno obrazovnog procesa i djelovanja „skrojen“ je za potrebe prosječnog djeteta, tj. učenika. Darovita djeca uključena su u redovit sustav odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj, a za svako takvo – nadareno – dijete trebao bi se izraditi individualni plan i program koji bi zajedno načinili učitelji i stručni suradnici škole koju pohađa to dijete, ali ujedno pazeći da ne dođe do etiketiranja i segregacije te djece jer takva postupanja mogu izazvati psihičke traume za već ionako izdvojeno darovito dijete. Važan element obrazovanja darovite djece i njihovog mjesta u odgojno-obrazovnom sustavu je zakon koji ga propisuje, stoga se u ovom radu nalazi i kritika tog zakona. Kao većina europskih zemalja, i Republika Hrvatska ima zakone koji definiraju odnos prema darovitoj djeci, kako u osnovnoj, tako i u srednjoj školi. Dva su pravilnika slična po većini točaka, stoga se ovaj rad fokusira na pravilnik o osnovnoškolskom obrazovanju i djeci u osnovnoj školi općenito, pošto se u osnovnoj školi uglavnom i identificiraju darovita djeca.

Ključne riječi: darovitost, identifikacija darovitih učenika, pravilnik o osnovnoškolskom obrazovanju darovitih učenika

1. UVOD

Ovaj se rad bavi temom koja je od iznimne važnosti za sastavni dio odgojno-obrazovnog sustava. Radi se o uočavanju, poticanju, školovanju i praćenju darovitih učenika. Ovaj se rad više osvrnuo na navedeno u osnovnim školama, budući da se u dobi karakterističnoj za predškolsku i osnovnoškolsku dob darovitost najbolje i otkriva, odnosno, trebala bi se otkrivati.

Cilj je ovog rada prikazati izazove uočavanja, poticanja, školovanja i praćenja darovitih učenika kroz odgojno-obrazovni proces. Također ću spomenuti i pravilnik Republike Hrvatske o osnovnoškolskom obrazovanju darovitih učenika te ponuditi svoj kritički osvrt na njegove dobre i loše strane.

Također, važno je napomenuti da za ovakvu temu literature ne postoji u dovoljnoj količini. Većinom sam naišao na priručnike i odgojne savjetnike (poput onih od Kraffta i Vodopije) koji se obraćaju roditeljima i ne nude nužno akademsko gledište na ovaj problem. Ostatak literature, poput Čudine – Obradović, Cvetković – Lay i Korena nude jedan aspekt i analizu problema darovitosti, ali nitko to nije objedinio u jedinstveno djelo.

Rad je podijeljen u više cjelina. Prvi se dio bavi razvojem pogleda na darovitost kroz povijest i prati njegov razvoj sve do današnjih dana. Opisuje se sam tijek događaja koji je i potaknuo bilježenje, odnosno prepoznavanje i lociranje darovitosti u djece. Spominje se prvi test inteligencije, Stenbergova trijarhijska teorija itd. Na to se nadovezuje dio koji se bavi samim definiranjem darovitosti i različitim pogledima na nju. Također se upozorava na srodne termine, poput „nadarenosti“.

U drugom se dijelu opisuju pojedini načini na koje se darovitost manifestira kod djece te se kod svakog oblika darovitosti navodi ponašanje karakteristično za tu skupinu. Preciznije se definiraju oblici kroz koje se darovitost manifestira. Navode se, definiraju i opisuju sljedeći pojmovi: čudo od djeteta, savanti, genij, talent i kreativnost.

Slijedi dio koji govori o identifikaciji nadarenih učenika i načinu na koji se identifikacija vrši (od toga koji su „simptomi“ darovite djece, do toga kako im olakšati boravak u školi i drugim okolinama), problemu etiketiranja takvih učenika (posljedice koje etiketiranje ima na samog darovitog učenika i njegovu okolinu, te kako suzbiti, odnosno prekinuti etiketiranje) i posljedicama koje ono može imati za njih i osobe oko njih. Također se spominju opasnosti od neprepoznavanja nadarenosti i navode se skupine iz kojih najčešće

potječu djeca kod koje se nadarenost ne prepozna (djeca s razvojnim nedostatkom, djeca iz nepovoljne obiteljske situacije, djeca migranata, djeca koja funkcioniraju ispod svojih mogućnosti i nadarene djevojčice).

U sljedećem se djelu navodi zašto se kod nadarene djece često javljaju problemi u ponašanju te uzroci takvog ponašanja i kako se s njim nositi. Upozorava se na problem otežanog prepoznavanja takve djece kao darovite te se uz to navodi deset najčešćih zabluda o darovitosti (koje je predložila Vlahović – Štetić).

Potom slijedi dio koji se odnosi na rad s darovitim učenicima. Govori se o problemima koje daroviti učenici imaju s „normalnim“ gradivom i nastavnim planom, te se predlažu neke od strategija koje su se pokazale učinkovitima u radu s darovitim učenicima (poput izvannastavnih aktivnosti, dodatnog štiva, grupnog rada itd.). Drugi dio poglavlja naglašava važnost suradnje roditelja nadarenih učenika i škole.

Kao posebno poglavlje u ovom radu naveo sam poglavlje u kojem sam se osvrnuo na Pravilnik Republike Hrvatske o osnovnoškolskom obrazovanju darovitih učenika. U ovom poglavlju prolazim kroz pojedine članke Pravilnika te navodim njegove dobre i loše strane te nudim rješenja za neke nejasne točke Pravilnika.

2. ŠTO JE DAROVITOST

2.1 Razvoj pogleda na darovitost

Početak znanstvenog istraživanja darovitosti veže se uz engleskog biologa Galtona (1822.-1911.) koji se, oslanjajući se na Darwinova istraživanja, počeo baviti individualnim razlikama, koristeći se pritom statističkim metodama. Galtonov je interes bio usmjeren na proučavanje nasljeđivanja inteligencije.¹

Godine 1904. francuska stručna udruga za dječju psihologiju *La Société Libre pour l'Etude Psychologique de l'Enfant* dobila je zadatak od francuske vlade osnovati komisiju za obrazovanje intelektualno ispodprosječne djece i sastaviti test koji će takvu djecu identificirati. Francuski psiholog Alfred Binet, tada aktivan u udruzi, i Theodore Simon sastavili su 1905. godine Simon–Binetov test, koji se smatra prvim testom inteligencije. Binet i Simon u test su uvrstili zadatke koje su smatrali primjerenima tipičnim dječjim sposobnostima u određenoj dobi. Kao standard testa poslužili su im rezultati djece pet dobnih skupina koje su učitelji smatrali prosječnom. Taj je test, dakle, pratio odstupanja od prosjeka. Rezultat na tome testu značio je „mentalnu dob“ djeteta. Na primjer, ako je dijete u dobi od šest godina moglo uspješno riješiti zadatke koje obično uspješno rješava dijete od osam godina, njegova je kronološka dob 6, a mentalna 8. Zadaci su bili raznovrsni, a budući da se radilo o prvome takvom testu, problemi o kojima se i danas raspravlja – problem nasljeđa i okoline, problem jednodimenzionalnosti ili multidimenzionalnosti inteligencije (u slučaju multidimenzionalnosti i pitanje strukture), razlika između spolova i pripadnika raznih kultura i dr. – utjecali su na rezultat testa, kao i na rezultate testova provedenih nakon njega. Binet je bio svjestan ograničenja svojega testa. Smatrao je da inteligenciju zbog njezine „raznovrsnosti“ treba proučavati i kvalitativnim, a ne samo kvantitativnim metodama. Također je bio svjestan činjenice da je inteligencija podložna utjecaju okoline, pa bi se na taj način smjeli uspoređivati samo oni pojedinci koji su imali ili imaju slične uvjete za razvoj, što navodi na zaključak da je inteligencija „plastična“ i time ne samo genetski uvjetovana.²

Najpoznatije istraživanje darovitosti, tj. tada istraživanja karakteristika natprosječno inteligentnih pojedinaca, proveo je Terman 1921. godine, prateći napredovanje 1450 djece (u

¹ Ivan Koren, *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*, Školske novine, Zagreb 1989., str. 17.

² Ellen, Winner, *Darovita djeca: mitovi i stvarnost*, Ostvarenje, Lekenik 2005., str. 92.

dobi između 7 i 15 godina), koja su po rezultatima testova inteligencije predstavljala 1% najboljih. Terman i suradnici analizirali su velik broj podataka o obrazovnom i profesionalnom postignuću, produktivnosti i općoj životnoj prilagodbi darovite djece do njihove zrele dobi.

Prvu teoriju inteligencije utemeljio je Howard Gardner 1983. godine kao teoriju „multiplih inteligencija“ smatrajući pri tome da ne postoji jedna inteligencija. Prema Gardneru, postoji sedam inteligencija od kojih su neke slične karakteristikama koje je predložio Thurstone u svojoj psihometrijskoj teoriji. Gardner smatra da većina koncepata inteligencije ima etnocentričko i kulturalno polazište, dok je njegov koncept inteligencije univerzalan. Prema Gardneru, inteligencija nije jedinstvena, već je zbir karakteristika i sposobnosti. Inteligencija se razvija i može se poboljšati učenjem. Svjesna upotreba inteligencije u njezinom punom opsegu dovodi do uravnoteženog učenja, kada se koristi kreativnost i novi načini razmišljanja.

Stenbergova trijarhijska teorija koja je utemeljena 1985. godine slaže se s Gardnerovom teorijom u pogledu da su tradicionalni koncepti inteligencije preuski. Stenberg smatra da su neke karakteristike talenti prije nego što su inteligencija. Isti autor smatra da inteligencija ima tri aspekta, ali ne multiplih inteligencija kako je zamislio Gardner, već neovisnih čimbenika koji povezuju inteligenciju s unutarnjim misaonim procesima koji se događaju unutar osobe s onim što se događa u izvanjskom svijetu, te aspekti koji povezuju inteligenciju s onim što posreduje između unutarnjeg i vanjskog svijeta.³

Prema Stenbergu, inteligencija se sastoji od tri dijela, a to su: kreativna, analitička i praktična inteligencija. Ti dijelovi dio su jedinstvenog, međusobno povezanog sustava. Analitička inteligencija uključuje razumijevanje, procjenjivanje, odlučivanje i uspoređivanje. Kreativna inteligencija uključuje sposobnost kombiniranja na prvi dojam nepovezanih činjenica u oblik nove ideje. Praktična inteligencija uključuje sposobnost prilagođavanja, odabira i oblikovanja okoline. Prema Stenbergovom zaključku, ljudi su svjesni u kojim su područjima jaki i slabi, te nastoje utvrditi svoje snage, a isto tako i kompenzirati svoje slabosti.

Švicarski psiholog Jean Piaget razvio je teoriju o stupnjevima intelektualnog razvoja. Piaget je formulirao teoriju koja se odnosi na mehanizme kojima se odvija intelektualni razvoj i razdoblja kroz koja se djeca razvijaju. Stvorio je model adaptacije po kojem djeca istražuju

³ I. Koren, *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*, str. 23.-24.

svijet, promatraju pravilnosti i generaliziraju, a koji se sastoji od dva temeljna procesa, a to su asimilacija i akomodacija. Proces asimilacije predstavlja usvajanje novih informacija, koje dijete prima iz svoje socijalne okoline, te njihovo implementiranje u postojeće načine ponašanja, što će ubuduće rezultirati i uporabom takvih obrazaca ponašanja. Akomodacija uključuje mijenjanje postojećih načina ponašanja i uključivanje novih obrazaca ponašanja što ima za cilj korištenje novih informacija.⁴

Postoje četiri perioda ili razdoblja intelektualnog razvoja. Prvi je senzomotorni period koji se odvija od rođenja do otprilike druge godine starosti djeteta. Tijekom tog razdoblja dijete uči kako modificirati akcije i reflekse, koordinirati pokrete i počinje misaono obrađivati informacije. Drugi period je predoperativni i događa se između druge i sedme godine starosti djeteta, tijekom kojega se djetetu proširi rječnik, razvija mentalno zamišljanje i percepcija. Treći period je period konkretnih operacija koji se odvija između sedme i jedanaeste godine starosti. Tijekom ovog razdoblja dijete razvija sposobnost govora i logičko mišljenje. Zadnji period intelektualnog razvoja je period formalnih operacija, koji počinje u dvanaestoj godini i nastavlja se kroz cijeli život. Tijekom ovog razdoblja razvija se kritičko mišljenje i uči se kako rješavati apstraktne principe.⁵

2.2. Definicije darovitosti

Nadarenost nije jednostavno definirati, jer ne postoji jedan (ispravan) odgovor što je nadarenost, već mnogobrojni i različiti odgovori koji uzimaju u razmatranje mnoge uvjete i kriterije (vrijeme njezinog javljanja, karakteristike ponašanja ili predviđanje budućeg ponašanja, vrstu ponašanja i slično). Smatra se da postoji čak 160 definicija nadarenosti, što dovoljno govori o složenosti ovog fenomena. Od definicije, odnosno razumijevanja nadarenosti, zavise svi ostali koraci koji će se poduzeti, kao što su: prepoznavanje, identifikacija, odgojno-obrazovni rad i slično. Neki autori smatraju da je nadarenost bilo koji oblik iznadprosječnog funkcioniranja, dok drugi ističu da se po tim podrazumijevaju visoke (opće i/ili specifične) sposobnosti (posebno inteligencija), kreativnost i specifične osobine ličnosti (posebno motivacija). Termin „nadarenost“ koristi se za opisivanje djece sa sljedeća tri obilježja:

⁴ Vesna Vlahović – Štetić, *Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb 2005., str. 13.

⁵ V. Vlahović – Štetić, *Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi*, str. 14.-15.

1. prijevremena razvijenost (brže napredovanje od prosječne djece),
2. inzistiranje da rade po svom (viša kvaliteta postignuća, drugačiji putevi učenja, samostalnost i samopouzdanje) i
3. žar za svladavanjem (visoka motiviranost, opsesivan interes). Autorica ističe da je nadareno dijete rođeno s neuobičajenom sposobnošću da savlada određeno područje (ili područja).⁶

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske darovitost definira kao sklop osobina koje učeniku omogućavaju trajno postignuće natprosječnih rezultata u jednom ili više područja ljudske djelatnosti, a uvjetovano je visokim stupnjem razvijenosti pojedinih sposobnosti, osobnom motivacijom i vanjskim poticanjem. Darovitost je spoj triju osnovnih skupina osobina: natprosječnih općih ili specifičnih sposobnosti, motivacije i visokog stupnja kreativnosti.⁷

Na ovo pitanje ne postoji jedinstven odgovor. Mnogi odgovori na to pitanje uzimaju u razmatranje vrijeme njezinog javljanja, karakteristike ponašanja ili predviđanje nekog budućeg ponašanja, vrstu ponašanja itd. Darovitost je neobičnost, iznimnost ponašanja koja se ogleda u kvalitetnijem, boljem, značajnijem rezultatu ili produktu nego što ga postižu ostali pojedinci sa sličnim karakteristikama.⁸

Darovitost je u početku smatrana jednodimenzionalnim fenomenom, a u procesu se identifikacije kao kriterij najčešće koristio kvocijent inteligencije. Kasnije se darovitost počinje shvaćati multidimenzionalno, pa se javljaju i drugačije definicije darovitosti. Darovita djeca su ona koja su od strane profesionalnih osoba identificirana kao djeca koja imaju natprosječne sposobnosti i koja su izuzetno uspješna u jednom ili više područja:

1. Opće intelektualne sposobnosti
2. Specifične akademske vještine
3. Kreativno ili produktivno mišljenje

⁶ Jasna Cvetković – Lay, Ana Sekulić – Majurec, *Darovito je, što ću s njim?*, Alinea, Zagreb 1998., str. 15.-16.

⁷ *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika*, Narodne Novine br. 40/1991 (http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/propisi/Pravilnici_15.pdf)

⁸ Mira Čudina - Obradović, *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, Školska knjiga, Zagreb 1991., str. 6.

4. Sposobnosti rukovođenja
5. Umjetnost
6. Psihomotorne sposobnosti.⁹

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske pod područja darovitosti navodi:

1. opće intelektualne sposobnosti
2. stvaralačke (kreativne) sposobnosti
3. sposobnosti za pojedina nastavna i znanstvena područja
4. socijalne i rukovodne sposobnosti
5. sposobnosti za pojedina umjetnička područja
6. psihomotorne sposobnosti.¹⁰

Gardner navodi sedam različitih specifičnih sposobnosti, talenata ili inteligencija:

1. Logičko – matematička
2. Vizualno – spacijalna
3. Tjelesno – kinetička
4. Glazbena
5. Lingvistička
6. Interpersonalna
7. Intrapersonalna

Lingvistička inteligencija odgovorna je za čitanje, pisanje i govor (novinari, političari, odvjetnici). Logičko-matematička inteligencija odgovorna je za kategorizacije, klasifikacije i izračunavanje (tehničari, znanstvenici i informatičari). Vizualno-spacijalna inteligencija uključuje vizualizaciju, crtanje, orijentaciju (arhitekti, umjetnici, piloti i sl.). Glazbena

⁹ M. Čudina - Obradović, *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, str. 7

¹⁰ *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika*

nteligencija uključuje: slušanje, percepciju, osjetljivost (glazbenici, pjevači i terapeuti). Interpersonalna inteligencija uključuje: socijalni utjecaj, druženje i opažanje (bez specifične profesije). Intrapersonalna inteligencija uključuje: discipliniranost, samosvjesnost i samopoznavanje (učitelji, svećenici, psiholozi i dr.) Ovisno o tome koja je od inteligencija razvijenija, osoba će težiti zanimanju kod kojeg se zahtijeva bolje razvijenija određena sposobnost, odnosno osobina. Kasnije je predložio i osmu vrstu inteligencije, prirodoslovnu inteligenciju, koja pretpostavlja vještinu rukovanja pojmovima flore i faune.¹¹

Jedna od definicija usmjerenih na osobine darovitih je ta da su darovita djeca ona kod kojih se zbog njihovih izuzetnih sposobnosti mogu očekivati visoka postignuća, ona koja zahtijevaju obrazovne programe različite od onih koje škole nude, kako bi realizirali svoje potencijale za vlastitu dobrobit i dobrobit zajednice.

Steinbergova definicija usmjerena na kognitivne modele darovitosti kaže da nije riječ samo o kvantitativnim razlikama, već da daroviti imaju specifičan način mentalnog funkcioniranja. Indikatori darovitosti su uspješno rješavanje problema i usvajanje znanja. Što su te vještine bolje, to je osoba darovitija. Kvalitetna metakognicija i njezina primjena su karakteristika darovitih.¹²

Ljudske su sposobnosti u populaciji raspoređene po znanstvenoj krivulji, tj. većina pojedinaca ima određenu sposobnost razvijenu u nekoj prosječnoj razini, dok se broj pojedinaca prema višem i nižem stupnju razvijenosti te sposobnosti simetrično smanjuje. One pojedince koji imaju jednu ili više sposobnosti značajno natprosječno razvijene nazivamo darovitima u toj ili tim sposobnostima. Sposobnosti su temelj i jedna od determinanti odgojno-obrazovnog razvoja svakog učenika, ali su istodobno na neki način i rezultat odgojno-obrazovnog procesa.¹³

¹¹ Ellen, Winner, *Darovita djeca: mitovi i stvarnost*, str. 104.

¹² I. Koren, *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*, str. 36.

¹³ Isto, str. 41.

3. OBLICI DAROVITOSTI

Pored brojnih pogleda i definicija darovitosti postoje i nazivi koji ponekad označavaju jasnu različitost unutar pojmova darovitosti.

Darovito dijete pokazuje u svojem ponašanju znakove da ima uvjete da se razvije u stvaraoča. Znakovi su mnogobrojni, često se javljaju vrlo rano, a uglavnom ukazuju na prisutnost visokih intelektualnih sposobnosti (lakoća učenja, pamćenje, smisao za humor, uočavanje uzoraka i povezanosti pojava) ili specifičnih sposobnosti: likovnih, muuzičkih, psihomotornih i socijalnih.¹⁴

3.1. Čudo od djeteta

Čudo od djeteta je poseban slučaj darovitog djeteta. Pojava tog slučaja tumači se pojavom neujednačenog razvoja različitih sposobnosti djeteta, tj. onoga što se naročito ističe u razvijenosti i rezultatima u jednom području, dok se ostali aspekti razvoja odvijaju normalnim tempom. Takav psihički razvoj nema negativnih posljedica. Svaki pojedinačni slučaj „Wunderkinda“ rezultat je vrlo rijetke kombinacije zbivanja, tj. sretnog spoja izrazito specijaliziranih nasljednih dispozicija sa specifičnom, naročito izraženom prijemljivošću i osjetljivošću okoline. Prema suvremenom shvaćanju darovitosti, „čudo od djeteta“ nije čudo, već samo ekstremni, naizraženiji slučaj onoga što se događa u razvoju svakog darovitog djeteta.¹⁵

3.2 Savanti

Savanti su također oblik neuravnoteženog i neravnomjernog, vrlo intenzivnog razvoja neke specifične sposobnosti. Oni već kao djeca pokazuju vrlo specijalizirane talente, kao što je nevjerovatno pamćenje brojeva, datuma, mogućnosti računanja napamet ili pamćenja složenih muzičkih sadržaja. Kod njih se pokazuje natprosječna razvijenost jedne vrlo uske sposobnosti, dok su ostalim sposobnostima najčešće mentalno zaostali.¹⁶

¹⁴ M. Čudina - Obradović, *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, str. 16.

¹⁵ Isto, str. 17.

¹⁶ Isto, str. 17.

3.3. Genij

Genij je pojam koji unutar pojma darovitosti ima dva značenja. Oba značenja povezana su sa shvaćanjem vrlo visokog stupnja sposobnosti. Unutar psihometrijske definicije, termin „genijalan“ odnosi se na ljude kojima je u testovima inteligencije izmjeren kvocjent inteligencije viši od 160. Danas se pojam genija u ovom statistički-psihometrijskom smislu napušta i upotrebljava se termin „izvanredno darovit“ i „iznimno visoko darovit.“ Drugo značenje pojma „genij“ odnosi se na osobu koja tijekom duljeg životnog razdoblja stvara velik korpus djela koja imaju značajan i dugotrajan utjecaj na ljudsku misao. Ovo shvaćanje pojma „genij“ naglašava prisutnost velike razvijenosti motivacijsko-kreativnog sklopa osobina.¹⁷

3.4. Talent

Talent je pojam koji unutar pojma darovitost ima neodređeno značenje. Jedno značenje pojma „talent“ odnosilo se na ono što danas nazivamo „manifestirana darovitost“, za razliku od potencijalne darovitosti, koja je označena samo pojmom „darovitost.“ U drugom značenju „talent“ se odnosi na nešto niži stupanj, a „darovitost“ na viši stupanj intelektualne darovitosti. Najnovije shvaćanje pojma talent u vezi je s višestrukom definicijom darovitosti. Dok visoke intelektualne sposobnosti predstavljaju osnovu opće darovitosti, dotle su sposobnosti koje osiguravaju visoko postignuće u specifičnim područjima (umjetničkom, sportskim, socijalnom) osnova specifične darovitosti ili talenta.¹⁸

Određenje prema kojemu izrazom „darovit“ označavamo one koji imaju visoko razvijene sposobnosti, a izrazom „talent“ one koji postižu visoka postignuća u aktivnostima kojima se bave, sve se više povezuje s nekim novim pogledima na pojavu darovitosti, posebno onima koji je promatraju kao potencijal i kao produkt. Prilikom ranog prepoznavanja darovitosti, odgajatelji u vrtiću kao glavni pokazatelj darovitosti uzimaju neko lako uočljivo ponašanje, posebno uspješnost u aktivnostima kojima se ta djeca bave i u kojima su uspješnija od svojih vršnjaka. To su aktivnosti kroz koje se njihova darovitost iskazala u određenim produktima, u ranijem, bržem, boljem, uspješnijem i sl., tj. u izrazito natprosječnom postignuću. Tako iskazana darovitost naziva se produktivna darovitost. A da bi se darovitost

¹⁷ M. Čudina - Obradović, *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, str. 18.

¹⁸ J. Cvetković – Lay, A. Sekulić – Majurec, *Darovito je, što ću s njim?*, str. 24.

mogla iskazati kao izrazito natprosječno postignuće u aktivnostima kojima se bavi, pojedinac mora imati određeni potencijal koji omogućuje da se njegove sposobnosti razviju do tog stupnja. Ta mogućnost naziva se potencijalna darovitost. Osnovu potencijalne darovitosti čini niz naslijeđenih predispozicija koje omogućuju da se neke sposobnosti pojedinca razviju više i bolje od većine drugih. Hoće li se to dogoditi, ovisi o brojnim okolinskim čimbenicima kojima će dijete biti izloženo. Prostor između potencijalne i produktivne darovitosti ogroman je prostor odgojnih utjecaja i o njima u velikoj mjeri ovisi koji će i koliki dio potencijala biti iskazan kroz iznimna postignuća koja određuju darovitost pojedinca.¹⁹

3.5. Kreativnost

Kreativnost je mentalni proces kojim osoba stvara nove ideje ili produkte ili kombinira postojeće ideje i produkte na način koji je za nju nov. To je ona sposobnost koju u djece možemo naslutiti u njihovim originalnim i neuobičajenim pitanjima i odgovorima, u neobičajenim i mudrim izjavama, njihovoj neiscrpoj maštovitosti i inventivnosti, smislu za improvizaciju i originalnim rješenjima problema, hrabrosti da iskažu te drukčije ideje... Djeca s izraženom kreativnošću i nekim posebnim talentom mogu biti posebno osjetljiva na nedovoljno poticanje njihovih razvojnih potencijala. Kreativnost određujemo prvenstveno kao mogućnost djelotvornog mijenjanja okoline kako bi se zadovoljile potrebe ili kao mogućnost drukčijeg pristupa informacijama u pojedinom području. Kao glavne dimenzije kreativnosti navode se:

- fluentnost u produkciji novih ideja,
- originalnost ideja,
- vrijednost ideja s obzirom na doprinos kulturi.

U mjerenju kreativnosti postoje instrumenti orijentirani na kognitivne vještine i instrumenti orijentirani na osobine ličnosti. Kreativni može biti:

Kreativni uradak

- pitanje što je mjerilo i možemo li suditi o nečem što je izuzetno kreativno, ali neprimjereno prosudbi tog vremena.

¹⁹ J. Cvetković – Lay, A. Sekulić – Majurec, *Darovito je, što ću s njim?*, str. 25.-27.

Kreativni pojedinci

- ideje o kreativcima su se razlikovale.

Kreativno mišljenje

- ovakvo mišljenje dio je organizacije i strukture produktivnog mišljenja i riječ je o vještini, dakle može se uvježbavati.²⁰

Kreativnost je temeljna sposobnost koja je nužna za produkciju ideja u nekom području. Kada je nema, ostanemo nezadovoljni. Hrabrost je kvaliteta uma koja se očituje u sposobnosti da se s opasnostima i suprostavljanjima susrećemo s mirnoćom i čvrstinom. Suosjećajnost, briga za druge, je mentalna kvaliteta zainteresiranosti, brižnosti i suosjećanja s nekim ili nečim izvan nas samih. Što se onda događa kada jedna od tih sposobnosti nedostaje? Hrabri, kreativni, s visokim sposobnostima ali s nimalo suosjećajnosti, ljude tretiraju kao objekte kojima manipuliraju na putu zadovoljenja isključivo svojih potreba. Među njima je delikventna mladež s visokim kvocijentom inteligencije, kao i daroviti mladi hakeri. Suprotnost ovom tipu darovitih pojedinaca su oni usamljeni, izolirani kreativci visokih sposobnosti koji pate od posebne vrste neravnoteže zbog nerazvijene hrabrosti. Oni su naglašeno samokritičnost i perfekcionizam. Sebi i drugima postavljaju visoka očekivanja, imaju negativnu sliku o sebi i nedovoljno samopouzdanja, te se muče s tim osobinama sve do depresije. Oni daroviti kojima nedostaje kreativnosti obično primjenjuju tuđe ideje. Poteškoće s kojima se prije ili kasnije susreću je osjećaj podcjenjenosti. Ponekad i sami podcjenjuju svoj važan udio u nastanku nečega u odnosu prema svojim kreativnijim kolegama. Zbog svega navedenoga, darovite, još dok su djeca, treba učiti da skrbe za sebe, da imaju zdravu usmjerenost na sebe te da postupno izgrađuju vlastiti unutarnji sustav samomotiviranja.²¹

²⁰ V. Vlahović – Štetić, *Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi*, str. 53.

²¹ I. Koren, *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*, str. 62.-64.

4. IDENTIFIKACIJA DAROVITIH (NADARENIH) UČENIKA

4.1. Prepoznavanje nadarenosti

Opažati znakove darovitosti započinju roditelji već u prvoj godini života svog djeteta. Oni kod svog djeteta mogu opaziti da ono naročito živahno reagira na neke karakteristike okoline (zvuk, boju, oblik, socijalne situacije). Čak i kad roditelji ne interpretiraju te znakove kao signale za početak sistematskog razvijanja pretpostavljenih sposobnosti, ova će zapažanja ipak djelovati na njihov odnos prema djetetu: njihova očekivanja razvojnih rezultata bit će viša, što će na razvoj djelovati poticajno. Prepoznavanje znakova darovitosti je prevođenje znakova mogućih visokih sposobnosti u signale za akciju. Roditelji visoko postavljaju očekivanja od djetetovih razvojnih mogućnosti, i ujedno izabiru i stvaraju situacije koje će najpovoljnije djelovati na razvoj primijećene sposobnosti. Najčešći oblik reagiranja okoline na prepoznavanje znakova darovitosti je sustavno i planirano obogaćivanje dječjeg iskustva, te organiziranje sve složenijih obrazovnih situacija u skladu s rastućim mogućnostima djeteta. Identifikacija je stručno utvrđivanje jesu li opaženi i prepoznati signali doista znakovi razvijenije sposobnosti, te hoće li dijete zaista napredovati od sustavnog i intenzivnog programa razvoja ili bi takav program bio neprimjeren dječjim sposobnostima, neusklađen s motivacijom, nametnut, i možda zbog toga štetan.²²

U identifikaciji se odlučuje o daljnjoj sudbini razvoja darovitosti. Neadekvatni mjerni instrumenti, neprimjeren način ili vrijeme identifikacije, neprepoznatljivost pojedinih kategorija djece samo su neki od faktora koji pridonose da neka djeca koja bi imala velike mogućnosti razvoja ostaju neprimijećena. Iako govorimo o potencijalnoj darovitosti, najčešće identificiramo one koji su više manifestirali svoju darovitost, bilo kroz izuzetno školsko postignuće, bilo kroz specifične talente. U školama je više neidentificirane nego prepoznate darovite djece. U samom procesu identifikacije treba uzeti u obzir to da želimo identificirati dijete koje ima neotkrivene potencijale, i to učiniti što ranije u svrhu pružanja obrazovne podrške. Teže će biti identificirana djeca s niskim školskim postignućem, kulturalno različita djeca, djeca iz obitelji s niskim socio–ekonomskim i obrazovnim statusom, iz obitelji sa skromnijim ambicijama, djeca s teškoćama u ponašanju, teškoćama u razvoju, te djeca s niskom motivacijom za rad.²³

²² J. Cvetković – Lay, *Ja hoću i mogu više*, str. 113.

²³ Jasna Cvetković – Lay, *Ja hoću i mogu više*, Alinea, Zagreb 1995., str. 107.

U praksi se koristi niz metoda i tehnika otkrivanja i identifikacije darovitih učenika: postupci procjenjivanja, metoda testa i tehnika intervjua ili razgovora. Ponajprije treba razlikovati pojam otkrivanja od pojma identifikacije. Otkrivati znači indicirati, odnosno naznačiti ili prepoznati darovita učenika, dok identificirati znači utvrditi njegov identitet, tj. skup osobina koje ga čine darovitim, ili još preciznije, utvrditi vrstu i stupanj njegove darovitosti. Postupke procjenjivanja čine različite ljestvice sudova ili tvrdnji koje se odnose na relevantne osobine i značajke učenika. Tim instrumentima obavlja se procjena razvijenosti odgovarajućih osobina koje čine zamišljeni konstrukt darovitosti te se utvrđuje stupanj razvijenosti. Procjenjivanje mogu obavljati roditelji ili skrbnici, nastavnici, psiholozi, pedagozi, učenici iz razreda i sl. Istim instrumentima obavlja se i prosudba vrijednosti intelektualnih i materijalnih produkata učenika, i to u odnosu na standarde dobivene na široj populaciji učenika istog uzrasta i stupnja školovanja. Metodu testa predstavljaju standardizirani postupci kojima se ispituje i mjeri opća inteligencija ili zasebne sposobnosti: konvergentno i divergentno mišljenje, perceptivne i spacijalne sposobnosti, verbalne sposobnosti, numeričke sposobnosti i dr. Tu su još i testovi znanja i testovi ličnosti u užem smislu.²⁴

Tehnika intervjua koristi se kad od učenika ili roditelja i nastavnika možemo dobiti one relevantne informacije koje mogu upotpuniti podatke prikupljene drugim postupcima. Pouzdane podatke o učeniku dobit ćemo kombinacijom svih gore navedenih metoda. Ali, treba naglasiti da među svim tim postupcima najveću težinu treba pridavati podacima testiranja, jer testovi imaju dokazanu dijagnostičku i prognostičku valjanost. Nakon uspješno obavljene identifikacije, potrebno je poticati i pratiti darovite učenike. Moguće podrške darovitim učenicima mogu biti:

- Izdvajanje: povremene programske skupine, posebni razredi, posebne škole (glazbene, likovne, baletne), okupljanje prema sposobnostima, predmetima, ljetne škole i dr.
- Akceleracija: raniji upis i preskakanje razreda.
- Obogaćivanje: razlikovnost nastavnog sadržaja, programi samoobrazovanja, izborni programi, dodatni rad, usporedno školovanje, seminari, izložbe, smotre i susreti.

Rad u razredima s obogaćenim programom pokazao se boljim od ostalih oblika po postignuću učenika i njihovoj slici o sebi.²⁵

²⁴ J. Cvetković – Lay, *Ja hoću i mogu više*, str. 109.

²⁵ Jasan Cvetković – Lay, *Darovito je, što ću sa sobom?*, Alinea, Zagreb 2002., str. 84.

Odgajatelji i nastavnici trebali bi biti objektivniji procjenjivači dječje nadarenosti od roditelja jer imaju mogućnost usporedbe s vršnjacima djeteta i mnogo veće iskustvo u radu s velikim brojem različite djece. Ipak, obično se pokazuje da su roditelji ispravniji procjenjivači nadarenosti svoje djece nego nastavnici različitih nivoa, što najviše vrijedi za najmlađi uzrast. Osnovne pogreške u procjenama odgajatelja i nastavnika proizlaze iz:

- procjenjivanja intelektualnih sposobnosti kod kooperativne, poslušne, komunikativne i uredne djece
- lakša zapažanja umjerene nego ekstremno visoke nadarenosti

Poboljšanje procjene moguće je postići ako se roditelji, odgajatelji i nastavnici upoznaju sa znakovima nadarenosti.

Znakovi nadarenosti za osnovnoškolski uzrast su:

Vanjsko ponašanje:

- brzo učenje,
- bogat i složen rječnik,
- veliko zanimanje iz različitih oblasti,
- samostalno učenje iz različitih izvora,
- intenzivno učenje ozbiljnih tekstova.²⁶

Intelektualno funkcioniranje:

- brzo uočava činjenice i lako shvaća osnovne principe,
- dobro uočava i razumije složene stvari i pojave,
- posjeduje izrazitu vještinu kritičkog mišljenja i vrline samokritičnosti.

Kvalitativne razlike:

- spontana, spretna i brza upotreba metakognitivnih komponenti,
- primjena sve složenijih strategija u rješavanju problema,

²⁶ M. Čudina - Obradović, *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, str. 92.-93.

- sposobnost uvida bitnog i novog u odnosima,
- formiranje točnih i jasnih reprezentacija stvarnosti.

Specifičnost interesa:

- intenzivni interesi u određenom području koji se očituju kao: čitanje, skupljanje znanja, aktivnosti u tom području, velika količina vremena koje se posvećuje tom području, posebno razumijevanje i uvid u to specifično područje.

Motivacijske karakteristike:

- u okviru specifičnog područja interesa razvija se snažna razina motivacije za postizanjem rezultata u tom području, kompetitivnost, odlučnost za postizanjem uspjeha i visok kriterij uspješnosti.

Negativni aspekti karakteristika nadarenosti:

- mogućnost neravnoteže i manjkavosti u znanju zbog jakih specifičnih interesa,
- perfekcionizam kao posljedica visokih vlastitih mjerila uspješnosti,
- kompetitivnost može dovesti do osjećaja suparništva,
- moguća socijalna izoliranost proizlazi iz: netolerancije nižih oblika intelektualnog funkcioniranja, specifičnosti interesa koje ne može podijeliti s drugima, potrebe za samostalnom i usamljenom aktivnošću ili razmišljanjem, prevelike kritičnosti prema sebi i prema drugima,
- moguće su i manifestacije lijenosti koje proizlaze iz: otpora prema rutiniziranom radu, ponavljanju, vježbi, mehaničkim i jednostavnim poslovima, velike metodičnosti i sistematičnosti koja se često očituje kao sporo, temeljito napredovanje u materijalu za koji su zainteresirani,
- moguće su manifestacije neefikasnosti koje proizlaze iz tendencije da „kompliciraju“: nezadovoljni su s očitim, jednostavnim rješenjima, često su neuspješni u jednostavnim zadacima jer ne mogu vjerovati da je rješenje tako očito.²⁷

²⁷ M. Čudina - Obradović, *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, str. 95.-96.

4.2. Problem etiketiranja

Označavanje ili etiketiranje obično je popratna posljedica identifikacije, jer identifikacijom utvrđena karakteristika („darovit“ ili „nedarovit“) svrstava pojedinca u jednu kategoriju stereotipnih karakteristika. Opći stereotip kategorije postaje osnova za stav okoline prema pojedincu, što ima posljedice po njegov razvoj, a i za razvoj onih koji su tim stereotipom također dotaknuti (roditelji, braća, sestre, vršnjaci). Zbog toga se može dogoditi da etiketa „darovit“ može utjecati na promjenu stava darovitog prema okolini i prema sebi. Za mnoge obitelji darovitost predstavlja veliku odgovornost, a ponekad i poremećaj obiteljskih odnosa: izmijenjene normalne uloge u obitelji, izmijenjen doživljaj roditelja o sebi, zahtjevi na obitelj za promjenama u aktivnostima, otvaranje problema obitelj – škola.

Za roditelje, identifikacija znači poruku da imaju odgovornost maksimalno razviti dječji talent, a tu postoje mnogostruke mogućnosti neuspjeha. Roditelji darovite djece imaju visoka očekivanja od škole i većina njih je vrlo kritična i nezadovoljna onim što obična škola sa svojim redovnim programom nudi njihovoj djeci. Tu možemo spomenuti i drugu negativnu posljedicu identifikacije, a to je forsiranje. Roditelji vrše pritisak na dijete, zabranjuju mu igru, uključuju ga u raznorazne aktivnosti, postavljaju svoje kriterije za uspjeh, kroz dijete pokušavaju ispuniti svoje želje za koje nisu imali mogućnosti kad su oni bili djeca. Sve to rezultira time da su djeca u početku poslušna, ali nakon nekog vremena počnu pružati otpor i ne žele više ništa raditi. Za odnos darovitog djeteta i obitelji pokazao se značajan njegov položaj unutar obitelji, red rođenja, dob pa čak i spol darovitog djeteta i ostale djece u obitelji.

Braća i sestre identificiranog darovitog djeteta imaju etiketu „nedarovit“, što kod njih može izazvati osjećaj nepravde i manje vrijednosti. Međutim, istraživanja su pokazala da etiketiranje nema dugotrajne negativne posljedice na braću i sestre darovitog djeteta.²⁸

Slične posljedice osjećaju i vršnjaci darovitog u razredu, ali u nešto manjoj mjeri. Vršnjaci identificiranog darovitog djeteta također nose etiketu „nedaroviti“ ili „prosječni“, te oni mogu lako razviti grupnu solidarnost i otpor prema različitosti. Efekti etiketiranja darovitih na vršnjake često će biti u obliku loših odnosa i socijalnog izoliranja darovitog djeteta. Zbog naprednog jezičnog i spoznajnog razvoja oni traže društvo starije djece i odraslih, ali ih starija djeca, naprednija u socijalnom razvoju, često ne prihvaćaju. Ako darovito dijete stekne osjećaj da nigdje ne pripada, to može utjecati i na njegovo

²⁸ Ivan Koren, Zoran Ivezić – Pasini, *Pogled na pojavu nadarenosti i drugi članci*, Biblioteka profesionalna orijentacija, Pula 1989., str. 23.-25.

samopouzdanje. Nastavnici često pokazuju otpor prema povećanim zahtjevima, obimu posla i vremenskom opterećenju u radu s darovitima. To je više izraženo u višim razredima kad daroviti postavljaju više pitanja i počnu pokazivati više od učitelja.²⁹

Sve gore navedeno utječe na samo darovito dijete. Neki autori naglašavaju da roditelji i neki učitelji imaju prevelika očekivanja od darovite djece, a s druge strane ta se djeca susreću s nedostatkom izazova u školi, što izaziva dosadu. Daroviti se u školi ne osjećaju nagrađeni za svoja izvrsna postignuća, jer se podrazumijeva da oni to postižu s vrlo malo napora. U mnogim njihovim pritužbama osjeća se usamljenost i tuga zbog osjećaja različitosti od drugih. Etiketiranje može dovesti do gubitka samopouzdanja i osjećaja manje vrijednosti.³⁰

Istraživanje koje su proveli Kelly i Colangelo pokazalo je veliku važnost slike o sebi, samopercepcije, u funkcioniranju svakog, a posebno darovitog djeteta. Najviše rezultata ukazuje na to da daroviti imaju pozitivniju sliku o sebi u odnosu na „nedarovite“, i to o svojim intelektualnim sposobnostima i o socijalnoj poželjnosti. Kako je „potraga“ darovitih za pozitivnom slikom o sebi često dugotrajna i bolna, nerijetko se događa da darovito dijete samo sebe omalovažava te je njegov razvoj otežan zbog tih niskih samoprocjena. Darovita djeca sklona su introspekciji i njihova slika o sebi vrlo je osjetljiva, a jedan od faktora koji je može poremetiti upravo je etiketiranje. Samo etiketiranje darovitog djeteta može rezultirati u padu pozitivnosti slike o sebi, u gubitku samopouzdanja i sigurnosti. Do toga dolazi zbog povećanih očekivanja okoline i samog djeteta da u svemu bude najbolje, da nikad ne pogriješi i slično. Nemogućnost da se ostvare takva nerealna očekivanja rezultira djetetovim osjećajem neuspjeha i gubitkom samopovjerenja.³¹

Faktor socijalne komparacije mnogo je važniji od očekivanja. Sva djeca uspoređuju se sa svojim vršnjacima kako bi procijenila svoju vrijednost. Dok etiketiranje i zadržavanje darovitih u istoj okolini (integracija) može utjecati na visoku samopercepciju, etiketiranje, i izdvajanje u posebne razrede (segregacija) najčešće rezultira padom samopouzdanja i lošijom slikom o sebi. Međutim, pad samopouzdanja je privremen i nema dugotrajnijih negativnih posljedica ako nije kombiniran s razočaranjima očekivanja okoline.³²

²⁹ J. Cvetković – Lay, *Darovito je, što ću sa sobom?*, str. 87.

³⁰ Isto, str. 89.

³¹ J. Cvetković – Lay, *Ja hoću i mogu više*, str. 117.

³² Isto, str. 119.

4.3. Opasnost od neprepoznavanja nadarenosti

U nekim su kategorijama nadarena djeca naročito neprepoznatljiva, pa se prilikom identifikacije na te kategorije mora obratiti naročita pažnja. Najčešće se kao neprepoznatljive kategorije navode djeca s razvojnim nedostatkom, djeca iz nepovoljne obiteljske situacije, djeca migranata, djeca koja funkcioniraju ispod svojih mogućnosti i nadarene djevojčice.

Djeca s razvojnim nedostatkom – Ovdje pripadaju djeca s fizičkim hendikepom, djeca sa specifičnim poteškoćama u učenju (disleksija), psihomotorno nerazvijena djeca, djeca s emocionalnim teškoćama. Sva se ova djeca unatoč ponekad vrlo visokim sposobnostima mogu teže prepoznati kao nadarena djeca, jer je okolina obično pod dojmom nedostataka i usmjerena na njihovo otklanjanje. Nedostatak ujedno uvjetuje i relativni uspjeh u školi, što pogubno djeluje na samopercepciju, te onemogućuje pravilan razvoj. Osnovni problem u identifikaciji i tretmanu ove grupe nadarenih jest u pogrešnim i preniskim očekivanjima okoline od djeteta.³³

Djeca iz nepovoljne obiteljske situacije – Osnovna karakteristika ove djece jesu nezadovoljene materijalne, socijalne i emocionalne potrebe. Iz toga proizlazi stanje depresije i manjak samopouzdanja, što sprječava slobodno korištenje sposobnosti i potencijala.

Djeca migranata – Specifične poteškoće za manifestiranje nadarenosti imaju djeca koja dolaze iz druge kulture. Ova su djeca izložena utjecajima i pritiscima dominantne kulture domaćina i manjinske kulture primarne pripadnosti. Često se u kulturi domaćinu različitosti doživljavaju i interpretiraju kao nedostaci, pa se i učitelj i škola koncentriraju na te nedostatke i njihovo ispravljanje. Zbog toga oni ne samo da ne previđaju znakove nadarenosti i stvarne mogućnosti takve djece, nego ih često klasificiraju daleko ispod prosječnih vršnjaka – pripadnika većinske kulture.

Djeca koja funkcioniraju ispod svojih mogućnosti – Ovu kategoriju djece najteže je prepoznati, jer kod njih uglavnom nedostaju osnovni znakovi nadarenosti: uspješnost i lako učenje. To je kategorija koju bismo mogli nazvati „neuspješni nadareni.“ Njihova je osnovna karakteristika da su blokirani u krugu neuspjeha u kojem se neprestano dalje umanjuje i srozava neobjektivno nisko postavljena slika o sebi. Takvo dijete razvija čitav niz obrana u ponašanju koje sve dovode do nepovoljnih interakcija između djeteta, roditelja i škole, što učvršćuje započeti obrazac neuspjeha.

³³ J. Cvetković – Lay, A. Sekulić – Majurec, *Darovito je, što ću s njim?* str. 104.

Nadarene djevojčice – Djevojčice se teže identificiraju kao nadarene iz mnogo razloga. Najvjerojatniji su razlozi: rijetka pojava ekstremno visokih sposobnosti među djevojčicama, veća orijentiranost djevojčica na zadovoljavanje kriterija škole, a manja usmjerenost na širenje i produbljavanje vlastitih interesa; prihvaćanje spolno stereotipnih interesa bez obzira na vlastite sposobnosti.³⁴

Osim opasnosti od neprepoznavanja nadarenosti, tj. neuključivanja nadarenih u neki oblik obiteljske ili neke druge društvene brige, postoji i opasnost prekasnog prepoznavanja.

Za razliku od prijašnjeg stava o potrebi rane stimulacije zbog iskorištavanja kritičkog razdoblja, čini se da moderni stav napušta gledanje na važnost rane stimulacije radi razvoja sposobnosti. Moderni zagovornici rane identifikacije više naglašavaju važnost ranog uočavanja nadarenosti kako bi se djetetu omogućilo ponajprije razvijanje emocionalnog potpornog sklopa (sigurnosti, samopouzdanja i slobode u mišljenju), te motivacije kompetentnosti. Prekasno je uočavanje nadarenosti kad u djetetovom ponašanju već dominiraju obrasci koji onemogućuju razvoj ovih neophodnih karakteristika. Tako je obrazac neuspjeha kod „neuspješnih nadarenih“ vrlo često stvoren već od trećeg razreda, a što se kasnije primijeti, taj je obrazac sve teže, u srednjoj školi gotovo nemoguće, izmijeniti.

Slično, obrazac opadanja intelektualnih interesa kod djevojčica već je nakon osmog razreda čvrsto uspostavljen.

Ukratko, pravovremena identifikacija svih nadarenih nužna je da bi se izbjeglo neiskorištavanje potencijala zbog neravnomjernog samopouzdanja, nerazvijenih emocionalnih pretpostavki kreativnosti, pogrešno orijentirane motivacije i neadekvatno usmjerenih interesa.³⁵

³⁴ J. Cvetković – Lay, A. Sekulić – Majurec, *Darovito je, što ću s njim?* str. 105.-106.

³⁵ Isto, str. 107.

5. PROBLEMI U PONAŠANJU I ZABLUDE O DAROVITOSTI

5.1. Darovitost i problemi u ponašanju

Prema nekim istraživanjima, procjenjuje se da je čak 20% darovite djece ima emocionalnih i socijalnih problema, što je dvostruko više od učestalosti u normalnoj populaciji školske djece. Srećom, ovaj fenomen tiče se uglavnom one djece čija se darovitost ispoljava u izuzetno visokom kvocijentu inteligencije (s IQ-om većim od 160), dok darovita djece sa specifičnim talentima ali i IQ-om od 125 do 145 pate u daleko manjoj mjeri od problema u socijalnoj prilagodbi. Ova pojava tumači se činjenicom što su daroviti „uz dar dobili i kaznu“ da se toliko razlikuju od ostalih, odnosno da je uzrok tome što imaju inteligenciju razvijene odrasle osobe, a emocije, tijelo i socijalno iskustvo djeteta. No, čak i ukoliko smo eventualno skeptični prema metodologiji ili zaključcima ovih istraživanja – riječ je o podatku koji traži ozbiljno razmatranje.³⁶

Naime, neke su činjenice ipak očite. Darovitost uglavnom podrazumijeva djecu koja se ne uklapaju u uobičajena očekivanja, ni po ponašanju, a često ni po uspjehu u školi. Dok društvo preferira konformizam i oportunizam, daroviti ruše općeprihvaćene vrijednosti čak i u dobi dok su djeca. Oni su kreativni, uče brže i na kvalitativno različit način, tvrdoglavi su i buntovni te nerijetko odbijaju metode „prokušane“ na prosječnom dijelu populacije. Osim toga, daroviti se nerijetko lošije prilagođavaju društvenim konvencijama – bilo zato što ih ne primjećuju, bilo zato jer žele naći svoju vlastitu strategiju kako u matematici tako i u „pravilima socijalno poželjnog ponašanja“. Natprosječne intelektualne sposobnosti kombinirane su sa specificiranim sposobnostima i interesima – naprosto ruše uvriježena pravila te se okolina svjesno ili nesvjesno „brani“ od takvih pojedinaca.

Zbog svega toga, darovita djeca gotovo u pravilu nisu miljenici niti svojih vršnjaka, niti svojih nastavnika, a u socijalnoj izolaciji kojoj su izložena razvijaju posebnu i povećanu osjetljivost i emocionalnu nestabilnost. Zbog svojih neuobičajenih osobina, darovita djeca mogu već rano steći osjećaj da su drugačija od vršnjaka. Zbog njihovog razvijenijeg apstraktnog mišljenja i „neuobičajenih“ interesa, kronološki vršnjaci često ih ne razumiju i teško slijede, a starijoj djeci najčešće nisu socijalno zanimljiva ili nisu emocionalno dorasli.³⁷

³⁶ J. Cvetković – Lay, *Ja hoću i mogu više*, str. 131.

³⁷ Isto, str. 133.-135.

Darovita djeca jasnije uočavaju i brže osvješčuju nekompetentnost roditelja ili pedagoške nedosljednosti nastavnika – te zarana sumnjaju u autoritete. Iako se procjenjuje da je čak 5% djece visoko darovito, upravo zbog neprepoznavanja darovitosti te društvene neosviještenosti ove pojave, daroviti su pojedinci često u sukobu s okolinom. Smatraju se neprilagođenima, a nerijetko ih se ocjenjuju „prezahtjevnima“, „dosadnima“ ili „agresivnima“. Naravno, katkad, ona to doista i jesu. Mnoga znanstvena istraživanja djece s visokim sposobnostima pokazala su da, što su sposobnosti više, to je više i specifičnosti koje ovu skupinu djece čine iznimno osjetljivom na neprimjeren odgojno-obrazovni tretman okoline. Nesklad unutar njih samih i frustracije zbog nezadovoljenih prirodnih društvenih potreba te odgojno-obrazovnih potreba darovitu djecu čini osobito rizičnom populacijom za kasnija asocijalna i devijantna ponašanja, od kojih su podbacivanje u školskom uspjehu i ukupnom obrazovanju samo manji problem. Zapravo, jedina preventiva je osiguravanje prikladnog odgojno-obrazovnog programa (individualnog pristupa) za svu djecu, uključujući i darovitu, te pravovremena identifikacija darovitosti.³⁸

Individualni pristup u odgojno-obrazovnom radu podrazumijeva prilagođavanje ciljeva, zadataka i sadržaja sposobnostima učenika, stupnju razvoja osobina potrebnih za njihovo usvajanje i izvršavanje, njihovim mogućnostima, sklonostima, postojećem predznanju te interesima. Nasuprot tome, ne treba ni naglašavati da je individualni pristup u našem školstvu vrlo malo prisutan. Program se prilagođava sposobnostima prosječnog dijela populacije, čime se pred djecu koja se međusobno razlikuju po svom potencijalu, stupnju razvoja različitih sposobnosti, interesima, stupnju motivacije, vrijednostima, navikama, i sl., stavljaju isti ciljevi i zadaci.³⁹

Mnogi autori ističu kako tako postavljeni zahtjevi kod djece nerijetko izazivaju različite frustracije čime se povećava broj traumatizirane djece. Različita istraživanja, provedena u svijetu, ali i u Hrvatskoj, pokazala su kako i tzv. neprihvatljivo ponašanje kod djece velikim dijelom ovisi o (ne)zadovoljenju njihovih specifičnih potreba kao i prevelikim očekivanjima koje okolina pred njih postavlja. Ovo se posebno očituje kod darovite djece.

Zbog nestimulirajućeg programa, darovita se djeca nerijetko dosađuju u školi. Ujedno, s obzirom da su početne školske zadatke u pravilu savladavala bez većeg truda, darovita djeca u praksi često propuštaju razviti radne navike, što ih spriječava u usvajanju novih sadržaja, što

³⁸ V. Vlahović – Štetić, *Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi*, str. 74.

³⁹ Isto, str. 75.-76.

se posebno očituje u kasnijim fazama usvajanja školskog programa (višim razredima). U takvoj djeci nastavnici rijetko uoče visoke potencijale ili čak – budući da u njihovom ponašanju izostaju komponente kao što su visoki školski uspjeh i lakoća učenja koje se uobičajeno pripisuju darovitima – smatraju kako je riječ o djeci ispod prosječnih mogućnosti. Sve to dovodi do raznih problema kod darovite djece. Različite usporedbe „uspješne“ i „neuspješne“ darovite djece pokazale su da se neuspješni razlikuju od uspješnih ponajviše po neopravdano niskoj slici o sebi samima. Također, kod većine darovite djece, uz niži školski uspjeh, mogu se pojaviti i poremećaji u ponašanju koji se očituju u emocionalnoj nezrelosti, neadekvatnom odnosu prema uspjehu i neuspjehu, otporu prema autoritetu, te agresivnom reagiranju na frustracije, zbog čega se takva djeca svrstavaju ne u kategoriju darovite djece već u kategoriju djece s poremećajima u ponašanju.⁴⁰

Naravno, važno je napomenuti da nije svako dijete kod kojeg su uočeni poremećaji u ponašanju istodobno i darovito dijete. Nerijetko, riječ je o djeci sasvim prosječnih ili čak ispodprosječnih sposobnosti, ali koja se upravo zbog toga također suočavaju sa za njih prevelikim očekivanjima (roditelja, škole), te na njih reagiraju neprihvatljivim ponašanjem kao i darovita djeca. Jednako tako, niti kod svakog darovitog djeteta koje ispoljava neprihvatljivo ponašanje, razloge za poremećaj ne treba tražiti isključivo u sferi frustracija uvjetovanih njemu neprilagođenim sustavom školstva i dječjom agresijom kao reakcijom na takvu situaciju. Naime, ne treba zaboraviti da pretjerana agresivnosti i ispoljavanje neprihvatljivog ponašanja – može imati različite socijalne, odgojne i psiho-somatske korjene te je u svakom slučaju poželjno potražiti stručnu pomoć pedagoga ili psihologa.⁴¹

5.2. Deset najčešćih zabluda o darovitosti

Deset je najčešćih zabluda o darovitosti. To su sljedeće:

- sva su djeca darovita,
- darovita djeca uspjeh će u životu bez obzira pružamo li im potporu ili ne,
- darovita djeca vole školu i dobivaju dobre ocjene,
- izdvojimo li darovitu djecu u posebnu skupinu, postat će snobovi,

⁴⁰ J. Cvetković – Lay, *Darovito je, što ću sa sobom?*, str. 102.-103.

⁴¹ Isto, str. 105.

- darovita djeca dolaze uglavnom iz obrazovanih i situiranih obitelji,
- darovita djeca nisu svjesna da su „dručkija“ dok im to netko ne kaže,
- darovitu djecu treba zaposliti, inače će postati lijena,
- učitelji vole imati darovitu djecu u razredu,
- darovita su djeca dobra u svemu što rade,
- posebni programi za darovite su „elitni“.⁴²

⁴² V. Vlahović – Štetić, *Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi*, str. 77.

6. RAD S DAROVITIM UČENICIMA

6.1. Oblici rada s darovitim učenicima

Sustav redovitog školovanja, odgojno-obrazovnog procesa i djelovanja „skrojen“ je za potrebe prosječnog djeteta - učenika. Darovita djeca uključena su u redovit sustav odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj, a za svako takvo nadareno dijete trebao bi se izraditi individualni plan i program koji bi zajedno načinili učitelji i stručni suradnici škole koju pohađa to dijete. U zemljama Europske zajednice i Sjeverne Amerike odavno su shvatili važnost nastavnih programa koji se temelje na individualnom pristupu učeniku, pa tako i individualnom pristupu nadarenim učenicima, stoga se takvi nastavni planovi i programi redovito provode za darovitu djecu predškolske i školske dobi. Programi se često razlikuju, ali imaju zajedničko ishodište, a to je individualnim pristupom dati najbolje i najprikladnije sadržaje iz školskog sustava na način koji odgovara potrebama djeteta-učenika. U svakodnevnom radu s djecom u nižim razredima osnovne škole učitelji se susreću s djecom koja na prvi pogled imaju iste teškoće u vidu poremećaja u ponašanju ili teže socijalizacije. Slika naravno nije uvijek jednodimenzionalna, nego su uzroci različiti. Darovita djeca kognitivnim razvojem premašuju drugu djecu iste kronološke dobi, stoga teško pronalaze prijatelje među vršnjacima. Uz to, darovito dijete koje nastavu sluša prema redovnom školskom programu vrlo brzo usvaja gradivo, koje mu djeluje u najmanju ruku dosadno, zbog čega postaje hiperaktivno, ometa tijek nastave i skreće pozornost na sebe. Time zapravo pokazuje da želi surađivati, ali na sebi prilagođenoj razini. Najlakši način da se ublaži raskorak između njihovih intenzivnih potreba i školskog programa jest uvođenje dodatne literature za darovite učenike.⁴³

Redovit nastavni proces u našim školama uključuje svu djecu, pa su tako i nadarenu djecu u integriranju u redovitoj, dopunskoj, izbornoj, a rjeđe u mentorskoj nastavi. Učitelji bi u svakom godištu uz okvirni plan i program trebali imati jasno zacrtane ciljeve koje žele ostvariti tijekom školske godine. Detektiranjem darovitih učenika u redovitom odgojno-obrazovnom procesu, takav bi program u izrazito individualnome obliku trebalo načiniti za svakog darovitog. Tu veliku ulogu imaju učitelji razredne nastave jer su tijekom svojega rada mogli bolje upoznati svakog učenika, njegove sklonosti, mogućnosti, pa tako i darovitost. Ipak je razredna nastava, moramo priznati, uvijek bila više orijentirana na učenika nego predmetna nastava, a i učitelj je imao više vremena posvetiti se učeniku od strogo predmetnog

⁴³ Skupina autora, *Identifikacija nadarenih – preduvjet potpori njihovom razvitku: zbornik radova simpozija*, Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb 2009., str. 67.

učitelja u predmetnoj nastavi. Suradnja razrednih učitelja i predmetnih nastavnika od velike je važnosti, a dogovor treba ići prema načinima na koji će se određeni sadržaji za darovite učenike planirano ostvariti unutarpredmetnim i međupredmetnim povezivanjem, integracijom sadržaja za koje daroviti učenici pokazuju interes, projektima i sl. Mjesečno planiranje, u čijoj izradi sudjeluju svi učitelji škole (preporučuje se međupredmetna povezanost gdje god je moguća), daje velike mogućnosti za rad na projektima, na terenu i tematskim istraživanjima. Sigurno će se najbolji rezultati u radu s darovitom djecom uočiti u mentorskoj nastavi gdje učitelj ima dovoljno vremena za učenika i njegove potrebe, a osim toga, i sam učenik moći će predložiti koji će sadržaji biti obrađeni. Ovakav način rada osobito pogoduje razvoju sposobnosti kod darovite djece jer vremenski nije ograničen školskim zvonom, nego može trajati u skladu s interesom i dubinom ulaska u određenu materiju. Učitelji trebaju surađivati u radu kako se interes ne bi pogrešno usmjerio.⁴⁴

Najčešći su načini rada izvanučionična nastava i rad na projektima koji su također podložni tome da se rad na njima može produžiti i izvan redovitih 45 minuta, kao što je slučaj u klasičnoj školskoj satnici. Dodatna nastava i izvannastavni sadržaji, organizirani prema sličnim načelima u radu s darovitom djecom, pokazali su se važnom poveznicom u cjelokupnom odgojno-obrazovnom radu s ovom populacijom djece. U integriranoj nastavi učenici mogu iskazati svoja znanja, vještine, spoznaje i sklonosti na istom sadržaju u više nastavnih predmeta i mogu rješavati određeni problem s gledišta svakog nastavnog predmeta uključenog u takav način rada. Tu dolaze do izražaja mogućnosti logičkog i kritičkog razmišljanja, zaključivanja i donošenja složenih zaključaka.⁴⁵

Za rad s darovitim učenicima mogu se koristiti pripremljeni diferencirani zadaci u kojima će učenik sam odabrati način rješavanja i složenost u skladu sa svojim sklonostima i mogućnostima. Također se mogu pripremiti individualni zadaci za različita područja, a najčešće su to zadaci problemskog tipa.

Mnoge su se strategije pokazale učinkovite u radu s darovitim učenicima, a ovo su neke koje se najlakše provode u razrednoj nastavi:

Rad na projektu – U projektnom planiranju odgojno-obrazovnog rada, djeci se postavlja određen tip zadatka ili si ga postavljaju oni sami, samostalno ga izvršavaju, pri čemu

⁴⁴ Skupina autora, *Identifikacija nadarenih – preduvjet potpori njihovom razvitku: zbornik radova simpozija*, str. 68.

⁴⁵ J. Cvetković – Lay, *Darovito je, što ću sa sobom?*, str. 196.

im se pomaže precizno izrađenim podzadacima i stvaranjem povoljnih uvjeta za praktičnu provedbu odabrane aktivnosti. Korisno je da projekt ima neko svoj konačni cilj ili proizvod (samostalno izrađen predmet, crtež, radni listić i sl.) kao i da zamisli, igre, korištena literatura itd. posluže za učenje i djeci koja nisu bila uključena u projekt. Takav način rada pogodan je za rad s cijelom skupinom, jer se u projekt mogu uključiti sva djeca, prema svojim sposobnostima i interesima, a u njemu posebno uživaju darovita djeca. Darovito dijete obično uzima ulogu istraživača koji pribavlja informacije za skupinu. Ono se zadubljuje u jedan dio projektnih aktivnosti i vrlo aktivno sudjeluje u njima. U praksi je moguće i darovitom djetetu povjeriti i individualni rad na projektu. Takav rad od njega zahtijeva veću širinu i dubinu u pristupu, te angažiranje različitih vještina. Od darovitog se djeteta očekuje da iskaže inicijativu i samostalno provede projekt.⁴⁶

Rad u maloj skupini – Za darovito je dijete od velike važnosti da nauči surađivati s drugom djecom na razne načine, kako u nekim praktičnim, tako i u nekim društvenim aktivnostima. Rad u manjim skupinama s vršnjacima sličnih sposobnosti, a različite kronološke dobi, vrlo je pogodan za razne aktivnosti, npr.

- uključivanje u neke svakodnevne aktivnosti škole, osobito ako to nije samo vježba nego može poslužiti u korisne svrhe (npr. uređenje školskih panoa ili „novina“, priređivanje tematskih izložaba i sl.),
- uključivanje u aktivnosti koje zahtijevaju prethodno planiranje, istraživanje, ideje o mogućim načinima rješavanja problema,
- organiziranje zanimljivih rasprava, primjerice prednosti i nedostaci nekog izuma (vizualni telefon, npr.) onako kako ih doživljavaju darovita djeca.⁴⁷

Individualni rad – Darovita djeca brzo uče i brzo rade sve što im se zada, pa je zbog toga nužno povremeno im proširiti osnovni program koji ostvaruju individualno ili u paru s drugim darovitim djetetom. U tu bi svrhu bilo dobro omogućiti im rad s računalom i posebnim radnim listićima za darovite.

Ostale aktivnosti – Te su aktivnosti vrlo važne jer darovitom djetetu omogućuju da stekne nova izazovna iskustva. To posebno vrijedi ako je skupina koja sudjeluje u takvoj

⁴⁶ Ivo Rendić-Miočević, *Didaktičke inovacije u nastavi povijesti: transfer povijesnog znanja u školi*, Školska knjiga, Zagreb 1989., str. 117.-118.

⁴⁷ Isto, str. 120.

aktivnosti mala, tako da nastavnik može više vremena posvetiti određenom djetetu, a aktivnosti su neobične i zahtjevne. Ostale aktivnosti mogu uključivati razne igraonice i kraće specijalizirane programe, ali i razne klubove kao šahovski, dramski, sportski, literarni i sl. Ponekad i hobi nastavnika može biti predmet velikog interesa nekog djeteta, pa će mu nastavnik pomoći da se uključi u takve aktivnosti izvan škole.

Dodatna sredstva – Darovitoj su djeci potrebna posebna sredstva i materijali (knjige, zahtjevne logičke i didaktičke igre, multimedijско računalo, radni listić za darovite i sl.) koji su, u pogledu angažiranja njihovih specifičnih sposobnosti, zahtjevniji od uobičajenih sredstava i materijala u odgojno-obrazovnom radu. To znači da učitelj mora (uz pomoć roditelja i suradnika) prikupiti dodatne materijale za odradu pojedine teme, ako je želi uspješno obraditi s darovitim djetetom u skupini.

Slične podjele strategija rada s darovitima govore da je moguće rad organizirati na nekoliko načina:

- s cjelokupnom skupinom djece na istom zadatku,
- s manjom skupinom djece neujednačene po interesima i sposobnostima,
- s manjom skupinom djece istih ili sličnih sposobnosti ili interesa,
- individualni i/ili rad u paru s djetetom sličnih sposobnosti.⁴⁸

6.2. Suradnja roditelja i škole

Škola nije jedina okolina u kojoj dijete-učenik boravi, odrasta, stječe nova iskustva i uči, nego je samo dio tog okružja. Ostali sudionici u procesu su vjerske ustanove, sportska ili umjetnička udruženja i slično. Temeljnu i najvažniju ulogu trebala bi imati i ima obitelj iz koje dijete dolazi i iz koje crpi osnove odgoja, morala, radnih i ostalih navika. Nakon svega navedenog, nameće se tema suradnje svih sudionika u odgojnom procesu, a napose suradnja učitelja i roditelja. Inače, suradnja škole i obitelji nije uvijek idilična i moguća zbog niza okolnosti koje ometaju suradnju: socijalna situacija, nesređeni obiteljski odnosi ili jednostavno indifrentnost jedne od strana koje bi trebale ostvariti suradnju u korist učenika čija bi dobrobit trebala biti svrhom takve suradnje. Svakako to vrijedi i za suradnju učitelja i

⁴⁸ J. Cvetković – Lay, *Ja hoću i mogu više*, str. 185.-186.

roditelja darovitog učenika. Naglasak u takvoj suradnji treba biti na obostranoj informiranosti o darovitosti i potrebama darovitog djeteta kako bi se svaka daljnja suradnja usmjerila ka dobrobiti i napredovanju darovitog djeteta. Svaki rad s darovitim učenicima treba proći određenu evaluaciju koja će uključivati i roditelje darovite djece kako je i kasnije navedeno. Suradnja je nužna i ključna za napredovanje nadarenog djeteta. Učitelji trebaju redovito kontaktirati roditelje djeteta, a po potrebi i školskog pedagoga i psihologa. Interakcija stručnih suradnika vrlo je važna jer dijete različito funkcionira individualno i u grupi, stoga je povratna informacija nastavnika, koji dijete prati u socijalnom okruženju, od velike koristi.⁴⁹

⁴⁹ Skupina autora, *Identifikacija nadarenih – preduvjet potpore njihovom razvitku: zbornik radova simpozija*, str. 76.

7. KRITIKA PRAVILNIKA REPUBLIKE HRVATSKE O OSNOVNOŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU DAROVITIH UČENIKA

Kao i većina europskih zemalja, i Republika Hrvatska ima zakone koj definiraju odnos prema darovitoj djeci, kako u osnovnoj, tako i u srednjoj školi. Dva su pravilnika slična po većini točaka, stoga ću se fokusirati samo na pravilnik o osnovnoškolskom obrazovanju pošto se u osnovnoj školi uglavnom i identificiraju darovita djeca i, kako je već navedeno u ovom radu, zato što je u srednjoj školi identifikacija znatno otežana zbog već učvršćenih stavova prema učeniku i njegovog samopoimanja.

Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika, iako ima najbolju namjeru definirati, izdvojiti i usmjeriti darovite učenike, ipak to ne čini na najkvalitetniji način. Problemi se javljaju pri samom „definiranju“ takvih učenika, odnosno njihovom fizičkom izdvajanju od većine. Takva postupanja mogu izazvati psihičke traume za već ionako izdvojeno darovito dijete. Više detalja o ovim učincima opisat ću u tijekom daljnje analize članaka Pravilnika.

U članku 2. Općih odredaba Pravilnika koji glasi:

„Darovitost je sklop osobina koje učeniku omogućavaju trajno postignuće natprosječnih rezultata u jednom ili više područja ljudske djelatnosti, a uvjetovano je visokim stupnjem razvijenosti pojedinih sposobnosti, osobnom motivacijom i izvanjskim poticanjem.

Prema sposobnostima područja darovitosti su:

1. opće intelektualne sposobnosti
2. stvaralačke (kreativne) sposobnosti
3. sposobnosti za pojedina nastavna i znanstvena područja
4. socijalne i rukovodne sposobnosti
5. sposobnosti za pojedina umjetnička područja
6. psihomotorne sposobnosti.⁵⁰

⁵⁰ *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika*

kao jedan od uvjeta darovitosti javlja se osobna motivacija. Budući da je općepoznato da darovita djeca imaju niski stupanj tolerancije, odnosno pažnje što se tiče aktivnosti i gradiva koja se vežu za njihovu dob, javlja se i pitanje motivacije – što ako dijete ne pokazuje nikakvu razinu motivacije za aktivnosti koje nisu usko vezane za područje koje zanima nju/njega? Iako su roditelji, nastavnici pa i stručno osoblje dužni po Pravilniku dati vanjski poticaj, upitna je mogućnost napretka ako dijete pokazuje opću nezainteresiranost, tj. nedostatak motivacije. U tom slučaju, roditelji, nastavnici i stručno osoblje trebali bi potražiti način na koji se učenik može zainteresirati za sva područja ako uoči povezanost sa svojim najdražim područjem, tj. onim područjem za koje pokazuje visoki stupanj zainteresiranosti i motivacije.

Nadalje, u članku 4.:

„Uočavanje i procjenjivanje osobina darovitih učenika ostvaruju učitelji i stručni suradnici osnovne škole. Škola će se koristiti podacima i mišljenjima roditelja, odgajatelja u dječjim vrtićima i drugih stručnjaka - realizatora programa u koje je učenik uključen izvan škole.

Na osnovi uočavanja i procjenjivanja osobina darovitih učenika, stručni tim utvrđuje kod učenika darovitost za pojedino područje iz članka 2. stavka 3. ovoga pravilnika.

Stručni tim iz stavka 2. ovoga članka osniva učiteljsko vijeće, a formira se prema potrebi od učitelja razredne i predmetne nastave, psihologa, pedagoga i drugih stručnjaka.

Zavod za školstvo izradit će stručne upute i instrumentarij za utvrđivanje darovitih učenika (skale procjena za učitelje, upitnike za roditelje, sociometrijske tehnike, različite tipove psihometrijski valjanih testova itd.).⁵¹

spominje se da će Zavod za školstvo izraditi stručne upute i instrumentarij za utvrđivanje darovitih učenika. Smatram da bi se kod primjene ovih stručnih pomagala trebala imati na umu cjelokupna situacija koja može biti itekako šarolika te da se prikupljanju podataka putem stručnih pomagala pristupi neformalno, odnosno da se razumije potreba prilagodbe nekoj specifičnoj situaciji (primjerice da roditelji ne žele surađivati, ili da nastavnik u čijem je predmetu učenik darovit to ne primijeti, ali primijeti neki drugi nastavnik itd.).

⁵¹ *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika*

U članku 5. Poticanja darovitih učenika:

„U cilju razvoja darovitih učenika osnovna će škola omogućiti:

1. rad po programima različite težine i složenosti za sve učenike
2. izborne programe
3. grupni i individualni rad
4. rad s mentorom
5. raniji upis
6. akceleraciju ili završavanje osnovnog obrazovanja u kraćem vremenu od propisanog
7. izvannastavne i izvanškolske aktivnosti
8. kontakte sa stručnjacima iz područja interesa
9. pristup izvorima specifičnog znanja.“⁵²

nabrajaju se sadržaji koja će im osnovna škola omogućiti. Neki od tih sadržaja su izborni programi, grupni i individualni rad, rad s mentorom, izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, pristup izvorima specifičnog znanja itd. Smatram da se prosječnom učeniku, tj. učeniku koji nije posebno darovit i nema posebne sposobnosti, ali pokazuje motivaciju i zanimanje za neko područje, također omogući pristup sličnim sadržajima. Takav pristup prosječnim učenicima mogao bi pomoći pri razvoju određenih vještina te jednostavnom proširivanju znanja.

Smatram da članak 6.:

„Učenici utvrđeni kao daroviti svladavaju redovni ili diferencirani nastavni program u razrednom odjelu, u posebnoj odgojno-obrazovnoj grupi i individualno.

Diferencirani program iz stavka 1. ovoga članka obogaćen je sadržajima i metodama rada značajnim za razvoj darovitosti i napredovanje učenika.

⁵² *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika*

U odgojno-obrazovnoj grupi iz stavka 1. ovoga članka ostvaruju se dijelovi nastavnog programa za koje učenici imaju sposobnost i pokazuju interes. Odgojno-obrazovnu grupu čine učenici podjednake obrazovne razine.

Za učenika koji pokazuje izrazite sposobnosti za pojedino područje škola organizira individualni rad i osigurava mu mentora.

U odgojno-obrazovnoj grupi iz stavka 1. ovoga članka može biti najviše 5 učenika.

Rad u odgojno-obrazovnoj grupi i individualni rad ostvaruje se u redovnoj nastavi s tjednim opterećenjem učenika prema članku 39. Zakona o osnovnom školstvu.

Općinski organ uprave nadležan za poslove školstva, odnosno organ uprave nadležan za poslove školstva grada Zagreba, utvrdit će kriterije za formiranje posebnih razrednih odjela koje čine daroviti učenici iz više škola.⁵³

najviše može štetiti obrazovanju i napretku darovitih učenika. Naime, članak 6. spominje izdvajanje darovitih učenika od ostatka. Takvi učenici izdvajaju se sami po sebi po svojim mogućnostima i sposobnostima, ali fizičko izdvajanje moglo bi dovesti do psihičkih trauma od strane ostatka razreda. Iako je bit da se svako dijete i u obiteljskom okruženju i u školi uči toleranciji i razumijevanju, u ovom slučaju, pod utjecajem okoline ili lošeg odgoja može doći do ismijavanja i odbacivanja darovite djece. Stoga predlažem da se takav „individualni“ program za darovitu djecu suptilno uključi u redovni nastavni program, bez potrebe fizičkog izdvajanja djece. Jedna od takvih mogućnosti bilo bi nuđenje zadataka različite težina svim učenicima, uključujući i težinu koja se predviđa za darovite učenike. To bi potaklo na rad cijelu skupinu učenika, od onih s potrebom prilagođenog programa, do prosječnih pa sve do darovitih, bez ikakvog izdvajanja i obilježavanja.

Članak 7.,:

„Diferencirane programe iz svih nastavnih predmeta i područja i programe izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti izrađuje škola na osnovi okvirnog programa za darovite učenike koji donosi Ministarstvo prosvjete i kulture.“⁵⁴

koji objašnjava izradu diferenciranog programa na osnovi okvirnog programa za darovite učenike koji donosi Ministarstvo prosvjete i kulture, ima jako dobro polazište budući

⁵³ *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika*

⁵⁴ Isto.

da se uvijek mora gledati na individualni pristup darovitim učenicima. Također, takva izrada programa omogućit će obuhvaćanje interesnih sfera darovitog učenika i njihovo implementiranje u redovnu nastavu da ne bi došlo do fizičkog izdvajanja, kao što je i predloženo u prijašnjem odlomku.

Poput članka 7., članak 8.:

„Učenici osnovne škole mogu u jednoj školskoj godini završiti dva razreda.

Učenik od I. do III. razreda osnovne škole može završiti dva razreda u jednoj školskoj godini ako se na osnovi objektivnog ispitivanja čitanja s razumijevanjem, pismenosti i matematičkog znanja i znanja iz drugih nastavnih predmeta utvrdi da je razina njegova znanja viša ili jednaka učenicima u godinu dana starijem razredu.

Učenik od IV. do VIII. razreda može u jednoj godini završiti dva razreda polaganjem razrednog ispita.

Razredni ispit iz stavka 3. ovoga članka učenik ne polaže iz nastavnog predmeta u kome je unutar diferenciranog programa svladao sadržaje programa razreda u koji akcelerira.

Učiteljsko vijeće donosi odluku iz stavka 4. ovoga članka na osnovi uvida u dokumentaciju o poticanju i praćenju darovitog učenika.“⁵⁵

također je dobro objašnjen, budući da se ne smije dopustiti akceleriranje razreda ukoliko daroviti učenik nije u stanju položiti sve predmete koji su kao razlika potrebni za mogućnost akceleriranja. Ali isto tako, ova definicija ne smije biti prepreka za samo poimanje darovitih učenika, koji mogu pokazati izvanrednu vještinu, zainteresiranost i motivaciju u jednom ili više područja, ali ne i za sva. To znači da bi roditelji, nastavnici i stručno osoblje i dalje trebali nastaviti poticati darovitog učenika na rad u tom određenom području, jedino bez mogućnosti akceleriranja razreda. To, dakako, ne znači da učenik ne može konstantno napredovati unutar interesnog područja.

Članak 10.:

„Odluku o završavanju osnovne škola u kraćem vremenu od propisanog donosi učiteljsko vijeće uz pristanak i, u pravilu, prisustvo roditelja odnosno staratelja.

⁵⁵ *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika*

Učiteljsko vijeće dužno je donijeti odluku o završavanju osnovne škole u kraćem vremenu od propisanog u roku mjesec dana od dana podnošenja zahtjeva.

Škola je dužna pismeno izvijestiti učenika i roditelja odnosno staratelja o odluci učiteljskog vijeća.⁵⁶

kao jedan od elemenata za završavanje osnovne škole u kraćem vremenu navodi i pristanak roditelja, odnosno staratelja. Tu postoji mogućnost da roditelj, odnosno staratelj ne prihvati odluku vijeća o akceleraciji razreda ili završavanju osnovne škole u kraćem vremenu od propisanog. U tom slučaju, ovisno o situaciji, postoji nekoliko rješenja: ako roditelji, odnosno staratelji ne pokazuju interes za školovanje djeteta ili njegov napredak, trebalo bi se biti u mogućnosti tražiti pomoć i stručno mišljenje socijalne službe. Ako ništa od navedenog ne dovede do napredovanja učenika kroz razrede, nastavnici i stručno osoblje uvijek moraju na raspolaganju imati sadržaje iz članka 5. da se darovitom djetetu omogući razvoj njegovih kvaliteta i interesa za određena područja. Učenik ni u kojem slučaju ne bi smio biti uskraćen tih mogućnosti, bez obzira na neobzirnost i nepažnju roditelja, odnosno staratelja.

Članak 11.:

„Škola je dužna voditi evidenciju i dokumentaciju o darovitim učenicima i učenicima koji su završili osnovnu školu u kraćem vremenu od propisanog.

Općinski organ uprave nadležan za poslove školstva, odnosno organ uprave nadležan za poslove školstva grada Zagreba, vodi evidenciju darovitih učenika.

Elemente praćenja, sadržaj dokumentacije i način vođenja evidencije iz stavka 1. i 2. ovoga članka izradit će Zavod za školstvo.

Podaci o svladavanju programa za darovite učenike i podaci o završavanju osnovne škole u kraćem vremenu od propisanog unose se u javne isprave iz članka 93. Zakona o osnovnom školstvu.⁵⁷

svakako ima dobru zamisao: bitno je evidentirati darovite učenike te ih pratiti kroz cijeli niz njihova školovanja i izvanškolskih aktivnosti, kao i sve druge učenike. Elemente

⁵⁶ *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika*

⁵⁷ Isto.

praćenja, sadržaj dokumentacije i način vođenja evidencije koje izrađuje Zavod za školstvo opet treba prilagoditi individualnom slučaju darovitih učenika.

Također, po članku 12.:

„Temeljem članka 19. stavka 2. Zakona o osnovnom školstvu osnovna škola treba službama profesionalne orijentacije omogućiti uvid u dokumentaciju iz članka 11. stavka 1. ovoga pravilnika.

Osnovna će dokumentaciju iz članka 11. stavka 1. ovoga pravilnika proslijediti srednjoj školi u kojoj učenik nastavlja obrazovanje.“⁵⁸

javlja se pitanje privatnosti. Iako bi u svakom slučaju bilo korisno informacije o darovitim učenicima prosljeđivati u daljnje obrazovne institucije te ih dati na uvid službama profesionalne orijentacije, raspolaganje tim informacijama trebalo bi ostati na samom učeniku. U krajnjem slučaju, učenik je taj koji će si organizirati daljnju budućnost, ako ne uz pomoć roditelja ili staratelja, onda uz pomoć socijalnih službi, nastavnika i stručnog osoblja. Kvalitete koje posjeduju daroviti učenici uvijek bi u konačnici trebali ostati njihovi individualni izbori što se tiče raspolaganja istima.

Školstvo, tj. Ministarstvo prosvjete i kulture ima dobru želju i namjeru kod ovog Pravilnika, ali kao u svim slučajevima, uvijek postoji mogućnost poboljšanja i napretka. Većina toga također ovisi i o roditeljima, odnosno starateljima i nastavnicima, koji moraju imati potrebno predznanje kako prepoznati, motivirati i angažirati ne samo darovite već sve učenike. Treba zapamtiti i nužnost individualnog pristupa svakom slučaju, koji bi u konačnici s dobrim planom i programom mogao rezultirati kvalitetnim odgajanjem i usmjeravanjem darovitih učenika.

⁵⁸ *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika*

8. ZAKLJUČAK

S obzirom na to da nadarena djeca uče brže i lakše od prosječnog djeteta, potreban im je širi raspon aktivnosti od uobičajenog. Potrebno osigurati prave poticaje, koji će biti raznoliki, ali koji će i ohrabrivati učenje, osigurati adekvatne materijale za igru i učenje, pružiti djetetu mogućnost da uči po modelu, te osigurati što više iskustava, vježbi, a pritom ga ne odvajati od ostatka razreda. Važno je kod djece širiti znanja, razvijati kreativno mišljenje, razvijati motivaciju za rad, sigurnost u sebe, samopoštovanje, kao i zadovoljstvo zbog ovladavanja određenim područjem. Da bi se došlo do određenih rezultata i napretka u razvoju darovitosti i talenata kod djeteta, neophodno je da dijete ima društvenu podršku, da se za njega organiziraju različiti oblici obrazovanja i testiranja kao i posebni programi i načini rada s njim. Poželjno je da roditelji i nastavnici udruženim snagama pružaju podršku takvom djetetu i osiguraju mu što bolje uvjete za razvoj tih specifičnih sposobnosti. Programi koji se koriste za darovitu djecu su raznovrsni jer darovitost je vrlo širok pojam, ali bitan faktor pri izboru adekvatnih programa su vrsta darovitosti i uzrast djeteta. Za razvoj darovitosti često se koriste problemska metoda jer dijete stavlja u problemsku situaciju i navodi ga na razmišljanje, kao i kombinirana metoda. Iz darovitosti je moguće razviti talent i zato je vrlo važno na vrijeme je prepoznati kod djeteta i pomoći mu da razvije svoje sposobnosti do maksimuma jer darovitost je od neprocjenjive vrijednosti.

POPIS LITERATURE

1. Ellen, Winner, *Darovita djeca: mitovi i stvarnost*, Ostvarenje, Lekenik 2005.
2. Ivan Koren, *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*, Školske novine, Zagreb 1989.
3. Ivan Koren, Zoran Ivezić – Pasini, *Pogled na pojavu nadarenosti i drugi članci*, Biblioteka profesionalna orijentacija, Pula 1989.
4. Ivo Rendić-Miočević, *Didaktičke inovacije u nastavi povijesti: transfer povijesnog znanja u školi*, Školska knjiga, Zagreb 1989.
5. Jasan Cvetković – Lay, *Darovito je, što ću sa sobom?*, Alinea, Zagreb 2002.
6. Jasna Cvetković – Lay, Ana Sekulić – Majurec, *Darovito je, što ću s njim?*, Alinea, Zagreb 1998.
7. Jasna Cvetković – Lay, *Ja hoću i mogu više*, Alinea, Zagreb 1995.
8. Mira Čudina - Obradović, *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, Školska knjiga, Zagreb 1991.
9. Skupina autora, *Identifikacija nadarenih – preduvjet potpori njihovom razvitku: zbornik radova simpozija*, Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb 2009.
10. *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika*, Narodne Novine br. 40/1991
(http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/propisi/Pravilnici_15.pdf)
11. Vesna Vlahović – Štetić, *Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb 2005.